

Noves pràctiques en la producció terminològica per a unes universitats multilingües

Comunicació de la Xarxa Vives d'Universitats per a la VII Jornada Científica de Realiter (Xarxa Panllatina de Terminologia), organitzada en col·laboració amb l'Office québécois de la langue française i la Universitat de Laval al Quebec, sota el títol **Terminologia i multilingüisme**.

Marta de Blas, Servei de Llengües i Terminologia. Universitat Politècnica de Catalunya

Àngels Egea, Serveis Lingüístics. Universitat de Barcelona

Marta Estella, Servei de Llengües. Universitat Autònoma de Barcelona

Rosa Estopà, Institut Universitari de Lingüística Aplicada. Universitat Pompeu Fabra

Sílvia Llovera, Servei de Llengües i Terminologia. Universitat Politècnica de Catalunya

Mercè Lorente, Institut Universitari de Lingüística Aplicada. Universitat Pompeu Fabra

En aquesta comunicació presentarem una visió general de l'activitat terminològica que duem a terme les universitats de parla catalana. Més concretament, exposarem com els canvis que s'han produït els darrers anys en el context polític, social i tecnològic, juntament amb uns nous plantejaments teòrics i conceptuals, han comportat un nou enfocament en l'orientació, els objectius, la metodologia i els resultats del treball terminològic.

Com a complement a la comunicació, hem editat un catàleg de recursos terminològics elaborats per les universitats de parla catalana, que podeu trobar al web de la Xarxa Vives d'Universitats: <http://www.vives.org>. La Xarxa Vives d'Universitats, creada el 1994 per tal de promoure la col·laboració interuniversitària, aplega les vint-i-una universitats que tenen la seu als territoris de parla catalana i que formen part de quatre estats diferents. En aquesta comunicació ens centrarem en les universitats de les comunitats autònomes de Catalunya, les Illes Balears i el País Valencià, integrades en l'Estat Espanyol.

La Xarxa Vives d'Universitats té, des dels inicis, una Comissió de Llengua, que dona suport al desplegament de les línies de política lingüística de la Xarxa, impulsant el coneixement, l'ús, la plena normalització, la qualitat i la projecció de la llengua catalana, i alhora promou el multilingüisme a les universitats, amb voluntat d'internacionalització. Els serveis lingüístics integrats en la Comissió de Llengua col·laboren en projectes, comparteixen metodologies i produeixen recursos terminològics conjunts a través del Grup de treball de terminologia i nomenclatura.

1 Terminologia i societat

Els canvis en el context social i polític a què ens hem referit a l'inici de la comunicació, cal situar-los sobretot en el procés de construcció de l'espai europeu de d'educació superior

(EEES) i la paral·lela voluntat d'internacionalització de les universitats. La darrera dècada les universitats han fet una aposta estratègica per la promoció del multilingüisme, i aquest fet repercuteix en l'orientació de la producció terminològica, que s'havia iniciat, molts anys abans, com a suport a la normalització lingüística de la llengua catalana.

La normalització lingüística del català

L'activitat terminològica institucional a les universitats de parla catalana dins l'Estat espanyol s'inicia cap als anys setanta en un context de democratització de les institucions, després de la fi de la dictadura franquista. En aquells anys l'objectiu de la política lingüística a la universitat, com en els altres àmbits de la societat, és la normalització del català, és a dir, fer del català la llengua d'ús normal en tots els àmbits. Els òrgans de govern de les universitats s'impliquen en aquest procés per tal d'assegurar l'ús del català com a llengua de l'administració, la docència i la recerca. I com a òrgans tècnics de suport a la política lingüística, es creen els serveis lingüístics universitaris amb l'assignació fundacional de normalitzar la llengua catalana. Aquests serveis compten des de la seva creació amb unitats de terminologia encarregades dels llenguatges d'especialitat.

El treball multilingüe que es va dur a terme durant aquests anys, fins aproximadament al final de segle, té com a objectiu principal el foment del català; la presència d'equivalents en altres llengües en els productes terminològics és concebuda com a contingut complementari i, fins a un cert punt, accessori.

El multilingüisme

El 1999 la Declaració de Bolonya, signada pels ministres d'Educació europeus, simbolitza l'inici de la construcció de l'Espai Europeu d'Educació Superior (EEES). En un procés paral·lel, les universitats expliciten i accentuen les polítiques d'internacionalització, per tal de captar talent i recursos a escala global.

Aquesta obertura estratègica a Europa i al món de les universitats de la Xarxa Vives té efectes en les polítiques lingüístiques de les universitats. La necessitat de promoure l'ús i el coneixement de l'anglès, com a llengua franca de la comunitat acadèmica internacional, emergeix amb força arreu i els equips de govern d'algunes de les universitats l'incorporen com a objectiu en els seus plans estratègics, sovint amb l'impuls significatiu del govern autonòmic.

Les universitats inicien un procés d'explicitar polítiques de promoció i gestió del multilingüisme, mitjançant l'aprovació de plans de llengües, instruments que permeten acordar els objectius lingüístics i les actuacions que se'n deriven dins de la universitat. Aquests plans formulen objectius i actuacions sobretot per al català, com a llengua pròpia i oficial de la qual cal garantir el coneixement i l'ús normal en tots els àmbits de la universitat i ara també per a l'anglès, com a llengua que es vol fomentar en la docència i l'administració universitàries, a més de l'àmbit de la recerca, on ja fa anys que és present en moltes àrees de coneixement. Així mateix es

refereixen al castellà, com a llengua oficial, i també preveuen objectius i actuacions per promoure l'aprenentatge d'altres llengües.

Aquests nous plans de llengües d'orientació multilingüe aposten, doncs, per integrar els diferents objectius lingüístics que s'han anat fent presents a les universitats. Sabent que la intervenció en una llengua afecta les altres, aquests plans representen un esforç per conciliar les diferents prioritats i coordinar el conjunt d'iniciatives a partir d'un model que tingui en compte els diferents estatus de les llengües que es promouen (llengües pròpia, cooficial i internacional). En aquest context, la terminologia pren una nova dimensió: els nous objectius de suport a la docència i a la comunicació institucional en anglès modelen també els productes terminològics elaborats pels serveis lingüístics universitaris. Es creen materials terminològics per a la docència en anglès (fraseologies d'anglès a l'aula, glossaris de suport a les assignatures, etc.) i materials per a la traducció de la documentació institucional i administrativa a l'anglès (com nomenclatures i lèxics de gestió universitària).

Al costat de la terminologia orientada a la normalització del català, s'enceta una nova línia de producte, on l'objectiu és conèixer i utilitzar correctament les formes angleses, és a dir, una línia de treball que, partint de la designació catalana, busca difondre la forma anglesa més adequada. Els glossaris que recullen aquesta terminologia i nomenclatura donen informació sobre l'ús contextual de les formes angleses i aporten contingut dirigit a un usuari de mobilitat internacional que desconeix el nostre sistema universitari.

D'altra banda, el treball terminològic, tradicionalment cenyit a àrees científiques i tècniques, s'obre a les àrees pròpies de la gestió universitària. A les produccions terminològiques clàssiques, s'hi sumen nous productes, fruit de la hibridació entre terminologia i traducció que es produeix, entre altres motius, a partir de la necessitat de comunicar la realitat institucional pròpia de les universitats de parla catalana en una llengua, l'anglès, que fins aleshores no s'havia usat per a aquest fi.

2. Terminologia i tecnologies

La tecnologia és un altre àmbit on s'han produït canvis que han tingut efectes importants en la terminologia. La irrupció de les tecnologies de la informació i comunicació ha transformat les nostres pràctiques terminològiques i els productes resultants. Internet s'ha convertit en el principal corpus de consulta per a la documentació i verificació terminològiques, i en la principal plataforma de difusió.

Si bé les eines informàtiques, com ara les bases de dades, van permetre que a partir dels anys noranta es pogués treballar d'una manera més segura i pràctica —sempre, però, seguint l'aplicació dels principis metodològics generalment acceptats—, Internet ha propiciat un canvi molt més profund en tots els aspectes relacionats amb el treball terminològic dels serveis lingüístics universitaris, fins al punt que ha determinat una redefinició dels productes, dels continguts d'aquests productes, de la manera d'elaborar-los i dels canals per difondre'ls.

Canvis en el contingut: terminologia per comunicar

Un dels principals objectius dels vocabularis i diccionaris terminològics publicats pels serveis lingüístics universitaris ha estat la difusió de la terminologia catalana correcta. El termes inclosos en aquestes obres poden ser fruit en alguns casos de propostes denominatives noves fetes des dels serveis lingüístics, però també recullen formes normatives o normalitzades incloses en obres o recursos de referència.

Amb l'accés lliure a recursos com el Cercaterm que aplega les publicacions del TERMCAT, la *Gran Enciclopèdia Catalana* i altres obres lexicogràfiques importants, la consulta dels termes normatius de la major part dels àmbits d'especialitat és accessible per a tothom i, per tant, aquesta necessitat queda coberta. En conseqüència, els serveis lingüístics han redefinit la seva tasca de producció terminològica per orientar-la cap a l'elaboració de productes més específics, ja sigui temàticament o pels objectius de l'obra: camps d'especialitat en què el català presenta importants llacunes denominatives; obres que aborden específicament terminologia i nomenclatura universitària de tipus administratiu i institucional, amb propostes de traducció cap a altres llengües; obres per a propòsits i destinataris molt específics que contenen terminologia, però també altres tipus d'expressions lingüístiques i que no parteixen de la metodologia clàssica d'elaboració del treball terminològic.

Al costat de les publicacions més tradicionals, s'elaboren recursos que es conceben en beta permanent, sempre oberts a modificacions, tant de contingut com de prestacions, i que poden incorporar conjuntament la terminologia fruit d'un treball sectorial amb la terminologia puntual que procedeix de les consultes formulades pels usuaris o de les cerques fetes en els treballs de traducció o correcció. L'enfocament comunicatiu esdevé un tret distintiu de molts productes elaborats, en els quals es prioritza el fet que l'usuari conegui bé els contextos d'ús de les entrades.

Canvis en el procés d'elaboració: més accés a fonts d'informació

Per als terminòlegs, Internet ja és el principal corpus de consulta per a la documentació i la verificació terminològiques. Així, s'ha passat d'un treball dependent d'un nombre reduït d'obres d'especialitat i d'especialistes, a un treball basat en l'habilitat per descobrir i seleccionar la informació rellevant disponible en línia.

Si anteriorment la cerca de solucions puntuals depenia molt especialment de l'especialista o especialistes consultats que podien oferir una solució experta però també personal, en el moment actual, la gran disponibilitat d'informació que ofereix Internet fa possible un treball de cerca més segur i, encara que la validació final d'una proposta depengui de l'acceptació per part dels especialistes que l'han d'usar, la quantitat d'informació que es pot recopilar és, generalment, molt gran.

L'explotació adequada de les informacions que es troben a Internet s'ha convertit, doncs, en una nova habilitat que els terminòlegs han de conèixer per desenvolupar la seva feina. Per aquesta raó, els serveis lingüístics universitaris també han esmerçat esforços en la difusió de

tècniques d'optimització de cerques (*Un tip de trucs*: www.ub.edu/sl/ca/alt/recursos/blog/) i en la creació d'eines multicerca per assegurar una cerca eficient, eficaç i tant exhaustiva com sigui possible (multicercadors: <http://www2.ub.edu/sl/ca/alt/recursos/multicercadors/>, el Metacercador de la UPC: <http://www.upc.edu/slt/metacercador>).

Cal destacar que la disponibilitat de recursos en línia d'altres llengües llatines (com ara el Termium o el *Grand dictionnaire terminologique*), encara que no continguin català, han ajudat a la creació de propostes neològiques en català per a denominacions originàriament en anglès.

Canvis en la difusió: Internet com a plataforma de publicació

Internet s'ha convertit en la principal plataforma de difusió i publicació per la facilitat d'arribar a tots els destinataris, pel baix cost econòmic i per la possibilitat de tenir un producte fàcilment actualitzable. Així, paral·lelament al que han fet molts altres organismes, també els serveis lingüístics universitaris han anat traslladant tota la seva producció terminològica, inicialment en paper, al format electrònic (publicacions del Gabinet de Terminologia de la UIB: <http://slg.uib.cat/gt/publicacions>, del Servei de Llengües i Terminologia de la UPC: <http://www.upc.edu/slt/suport-redaccio/vocabularis-tecnics>, del Servei de Política Lingüística de la UV: <http://www.uv.es/spl/v/publicacions/vocabularis.htm>).

Paral·lelament a les publicacions electròniques, algunes universitats creen motors de cerca per a bases de dades terminològiques (UPCTERM: <http://www.upc.edu/slt/upcterm>). Lluny de les dificultats d'accés dels primers gestors amb connexió remota, l'usuari d'Internet utilitza amb naturalitat aquests tipus d'eines que ja fa servir constantment a la xarxa, gairebé sense instruccions prèvies.

Però els serveis lingüístics universitaris no solament publiquen en línia les obres de producció pròpia, sinó que també fan difusió a la xarxa de les obres d'altres procedències que poden ser d'interès terminològic per a la comunitat universitària.

Afortunadament, el nombre de recursos és molt elevat i no para de créixer, ja que els territoris de parla catalana són molt productius en aquest tipus d'obres i el públic universitari és molt variat en àrees de coneixement. Però aquesta abundància de recursos i la seva dispersió pot ser un inconvenient, tant per a la difusió que en fan els serveis lingüístics universitaris, com per a la consulta que n'ha de fer l'usuari final, que no coneix necessàriament tots els recursos que poden interessar-li en un moment donat.

Per aquesta raó, els serveis lingüístics universitaris també han assumit la tasca d'idear vies d'accés fàcil i còmode perquè l'usuari potencial conegui les obres o recursos d'interès terminològic i sigui capaç d'utilitzar-los de manera autònoma. Així s'han creat plataformes de consulta que integren diversos o molts recursos que es poden consultar de manera conjunta i simple sense que l'usuari necessiti conèixer per endavant les obres que contenen (Vocabulària: <http://www.ub.edu/sl/vocabularia/>).

3. Terminologia i col·laboració

El treball en col·laboració caracteritza la producció terminogràfica i el debat teòric de la terminologia a les universitats de parla catalana, en una dinàmica que s'ha anat reinventant al llarg dels anys. Aquesta col·laboració es desenvolupa en dos àmbits diferents: d'una banda, els serveis lingüístics universitaris, a través de la Xarxa Vives d'Universitats, pel que fa a la producció terminogràfica i, de l'altra, en grups de professors i professores que treballen conjuntament els continguts teòrics de la terminologia per a les facultats de traducció. Del primer àmbit tractarem en aquest apartat; del segon, en parlarem en l'apartat 4: *La recerca i la docència de la terminologia*.

Els inicis: coordinació i productes interuniversitaris

Com hem esmentat a l'inici de la comunicació, ja des de la fundació de la Xarxa Vives d'Universitats, l'any 1994, es va constituir un grup de treball en terminologia, integrat a la Comissió de Llengua, amb l'objectiu de posar en contacte els diferents terminòlegs dels serveis lingüístics i compartir el desenvolupament de projectes d'interès mutu. Aquest treball col·laboratiu ha permès dissenyar projectes conjunts, millorar la qualitat mitjançant la revisió per part d'una universitat que no és l'autora i també adquirir eines informàtiques d'ús compartit.

D'acord amb la línia de productes terminològics elaborats als anys noranta, es van començar a publicar vocabularis en paper sota la col·lecció Vocabularis Universitaris, i es van compartir alguns recursos informàtics com ara el catàleg en línia dels recursos terminològics dels serveis lingüístics universitaris (llengua.info/recterm/), o un cercador terminològic que agrupa tota la terminologia publicada com a Xarxa Vives d'Universitats (llengua.info/vocterm/).

El present: bones pràctiques i treball en xarxa

Actualment, una de les línies d'activitat principal consisteix a fer sessions de debat sobre bones pràctiques en el treball terminològic i a informar sobre els diferents projectes i productes que es desenvolupen. D'acord amb les noves necessitats sorgides dels nous plans de llengües, també s'estableixen acords sobre criteris i solucions pel que fa a nomenclatura i terminologia pròpia de la gestió universitària.

Les tecnologies han permès afegir, paral·lelament a les reunions presencials, reunions virtuals que permeten superar les dificultats de la dispersió geogràfica de les 21 universitats de la Xarxa Vives, alhora que s'intenta establir un espai web comú de la Xarxa Vives d'Universitats que permeti recollir tota la informació terminològica que ofereixen els membres de la Xarxa.

4. Terminologia, docència i recerca

Els canvis en l'àmbit social, tecnològic i de treball en col·laboració que hem vist fins ara també han tingut repercussió en la docència i la recerca de la terminologia a les universitats catalanes.

La terminologia, nova matèria als plans d'estudis

La terminologia en llengua catalana va iniciar la seva recuperació a les universitats de la mà de professors resistents, que amb molt d'esforç van anar introduint la llengua pròpia a les aules: matèries de ciències experimentals, de ciències humanes i socials i de tecnologies van anar sumant-se al moviment docent en llengua catalana des de mitjans dels anys setanta. El suport institucional cap a aquests docents es va vehicular, com ja hem vist, a través de les polítiques lingüístiques a les universitats i de la feina cada vegada més diversificada dels serveis lingüístics universitaris.

En canvi, la presència de la terminologia com a disciplina docent i com a matèria de recerca encara va haver d'esperar un temps. A inicis dels anys noranta a Espanya es va impulsar la transformació de les antigues escoles de traducció en facultats de traducció i interpretació. Aquesta circumstància va significar la introducció de la matèria de la terminologia com a matèria obligatòria per a tots els estudiants de traducció. Inicialment van ser les universitats Autònoma de Barcelona, Vic, Pompeu Fabra i Jaume I de Castelló les que van iniciar la docència regular d'aquesta matèria. S'hi han afegit més tard, les universitats de València i Alacant. Cal destacar que la resta de universitats, encara que no disposen d'una matèria anomenada així, terminologia, també n'inclouen l'ensenyament dins d'estudis de medicina i de documentació, entre d'altres.

La recerca en terminologia, nous models teòrics

La posada en marxa de la docència superior en terminologia, en llicenciatures i també en programes de doctorat primer i ara de màster, va tenir una altra conseqüència natural en les activitats acadèmiques: la necessitat de debatre idees, conceptualitzacions, principis, metodologies a l'entorn de la terminologia. I així, de manera natural, van començar seminaris de recerca, primer, simposis i congressos després, que van generar una veu diferenciada en el panorama de la terminologia. Ens referim a la *Teoria Comunicativa de la Terminologia* (TCT), proposada per M. Teresa Cabré al 1998. La proposta volia donar resposta als neguits científics que causava el model teòric imperant i oferir un marc sòlid i adequat a la terminologia real que no s'ajustava exclusivament a l'esquema de l'estandardització industrial. Les veus crítiques al model predominant eren diverses i localitzades en diferents països (Canadà, França, Gran Bretanya, Mèxic, Bèlgica principalment), i el naixement de la TCT va trobar un terreny adobat per anar-se consolidant com a proposta teòrica de base lingüística.

L'any 1997 es va iniciar la primera *Escola Internacional d'Estiu de Terminologia*, que se celebra cada dos anys a la Universitat Pompeu Fabra, organitzada pel grup IULATERM. Durant les primeres edicions, els professors de terminologia aprofitaven la celebració de l'Escola d'Estiu i del Simposi que es feia a continuació per trobar-se i intercanviar experiències docents. La Universitat Autònoma de Barcelona, la Universitat Jaume I de Castelló i la Universitat de Vic han estat, amb la Universitat Pompeu Fabra, les principals dinamitzadores de la celebració de seminaris, congressos i publicacions a l'entorn de la terminologia.

Una altra de les conseqüències directes del debat sobre la terminologia va ser l'inici d'activitats de recerca, com ara la creació de grups de recerca específics sobre terminologia: Tradumàtica

(UAB), Iulaterm (UPF), TecnoLettra (UJI) i el grup interuniversitari Lextra. Una altra de les activitats ha estat la defensa de tesis doctorals sobre aspectes teòrics, descriptius i aplicats de la terminologia: en total, 82 tesis produïdes per les universitats de la XVU. Així mateix, cal destacar l'existència de projectes de recerca competitius finançats sobre terminologia.

La incorporació a l'Espai Europeu d'Educació Superior (EEES) ha generat també un nou tipus d'activitat en terminologia: la innovació docent. Les universitats impulsen projectes de renovació pedagògica per engegar noves metodologies docents, per acostar els estudiants cap al món professional i per crear nous recursos. En aquesta línia s'han produït els recursos terminològics següents: els bancs de dades BACUS i MarpaTerm (UAB), UPF_TERM i GENOMA KB (UPF), BD CERAMICA i BD DITERM (UJI). Convé destacar en els darrers anys el desenvolupament d'eines de gestió i d'extracció, que funcionen per al català i també per a altres llengües: alineadors de textos paral·lels com ALINEA (UPF) o INTERLINE (UA), eines d'interrogació de corpus com BWANANET (UPF) o METACONCOR (UA) els extractors de terminologia YATE i TERMINAL (UPF), el gestor integrat de corpus i de terminologia ESTACIÓTERMINUS (UPF) i l'eina d'anàlisi d'implantació de la terminologia ESTEN (UPF).

Terminologia i cooperació internacional

La cooperació internacional ha estat una motivació afegida en terminologia i les universitats no hem quedats allunyades d'aquest fet. Les universitats catalanes participen a EAFT/AET, RITERM i a REALITER a través de la Xarxa Vives d'Universitats i també a títol individual. Les universitats van ser les que van impulsar la creació de l'Associació Catalana de Terminologia, ara Societat Catalana de Terminologia, i estan molt implicades en el projecte de la revista *Terminàlia*, òrgan científic de la Societat.

La cooperació internacional i l'acostament a la terminologia professional es produeix també a través de convenis de col·laboració entre algunes universitats i organismes com els següents: Office Québécois de la Langue Française, le Bureau de Traduction del Govern Federal del Canadà, la Unió Europea, les Nacions Unides, etc.

5. Reptes de futur

Hem vist, al llarg de la comunicació, les profundes transformacions experimentades en el treball terminològic de les universitats de la Xarxa Vives, com a resultat dels canvis produïts en el marc polític i social i en les tecnologies, dels canvis sorgits de la voluntat de treballar en col·laboració i dels canvis en el marc teòric i conceptual. Però els canvis continuen i ens fan plantejar nous reptes de futur: aspectes en què volem aprofundir i noves línies que volem encetar. D'acord amb les tendències ja apuntades en aquesta comunicació, el nostre treball de futur s'orienta cap als objectius següents:

- Respondre proactivament als canvis d'entorn i a l'evolució de la societat arriscant-se a adaptar les metodologies i els productes terminològics a les noves prioritats de la universitat (internacionalització, formació en competències), a les noves necessitats comunicatives de la comunitat universitària (multilingüisme) i a les noves habilitats dels seus membres (usuaris 2.0).

- Potenciar el perfil polivalent del professional terminòleg per assegurar que incorpora, al costat de l'expertesa en llengües, la competència en TIC, la capacitat de treball en equips multidisciplinaris i multiculturals, i una actitud flexible i creativa per donar resposta a demandes de producte canviants.
- Incrementar la retroalimentació entre la recerca universitària en terminologia i la pràctica terminològica, entès com un procés de doble direcció per renovar i fer més rics tant el discurs teòric i com la producció de recursos terminològics. Crear productes específics per a l'atenció de necessitats puntuals, sense que calgui ajustar-los a línies de productes prèviament establertes.
- Crear plataformes de treball col·laboratiu que permetin el treball conjunt de terminòlegs, traductors i correctors per tal d'unificar solucions.
- Potenciar l'ús de les eines de gestió desenvolupades, i impulsar-ne millores per anar consolidant la integració de totes les fases del treball terminològic i la adequació a les necessitats diverses dels usuaris.
- Millorar la implicació i la participació dels usuaris, explotant les possibilitats d'interacció i participació que ofereix actualment Internet.

L'aliança entre agents (serveis lingüístics, professorat universitari) i el treball en xarxa esdevenen un actiu estratègic per encarar amb èxit aquests nous reptes de la terminologia a les universitats de parla catalana, que en definitiva, volen dir avançar cap a una activitat terminològica creativa, capaç de reinventar-se i de satisfer l'usuari del segle XXI.